

gaire convincent, car violí i viola són tant o més sovint acompanyants d'una expressió merament lírica, quan no planyívola; però, per damunt de tot, aquesta etimologia és clarament impracticable en l'aspecte fonètic per a totes les formes.

Ja va adonar-se'n Meyer-Lübke, i reconeixent-ho (REW, 9419) va limitar-se a suposar una base *vīvūLA, però acaba per declarar-la d'origen desconegut, perquè no pot creure ja en la idea suggerida per ell mateix al seu deixeble Pušcariu (*Etym. Wb. d. rum. Spr.* n.º 1903, i ja abans) que fos un diminutiu de vivus 'viu' per la vivacitat de la música de violí; pensada que continua brodat sobre el pre-concepte semàntic de Diez, ara ja estirada pels cabells, i no sense objeccions fonètiques i morfològiques; tots estan d'acord a rebutjar-ho (Zauner, Jud) entre ells el mateix M-Lübke, que junt amb altres troba increïble que no hi hagi cap relació amb el nom germànic del mateix instrument, a.-al. ant. *fidula* etc.

Per això Gamillscheg (*EWFS*, però vacil·lant en *Rom. Germ.* i, 218), i fins Bloch (més vacil·lant encara) s'inclinen a creure que els mots romànics es vagin manllevar del germànic, igual que un altre instrument musical, l'ARPA; cas, però, ben diferent, car aquí es tracta d'un instrument típicament nòrdic. Val a dir que les formes germàniques són molt antigues: ags. *fiðele*, a.-al. ant. *fidula*, neerl. mj. *vedele*, esc. ant. *fiðla* (avui al. *fiedel*, angl. *fiddle* 'violí'), però no tenen etimologia indoeuropea: vet aquí per què Kluge afirma que foren manlevades d'una hipotètica fase pre-literària del romànic, suposant que el fr. ant. *vielle* s'havia pronunciat **viðele*: operava, doncs, encara a base de l'etimologia VITULARI de Diez.

Ara bé, quant a l'aspecte germànic, hi havia aquí un os indigestible: suposar que una *v-* del romànic ultrarcaic aparegués canviada per tot en *f-*, no sols en alemany, sinó ja en anglo-saxó i en l'escandinau de les sagues. Però en romànic, l'etimologia VITULARI ja fonèticament era impossible; i per això Gamillscheg pre-tengué fer creure que era un mot perdut primer en romànic, però adaptat pel germànic, i que d'aquest hauria tornat després al romànic, amb meravelloses adaptacions fonètiques: ningú no ho ha pogut acceptar.

L'explicació més raonable, com ja vaig argumentar en el DCEC/DECH, és la de Spitzer (*ARom.* x, 1925, 291-3), de partir de l'oc. ant. *viular* 'tocar la viola', com a mot onomatopèic, comparable al cat. dial. *fiular* 'xiular', cat. comú *PIULAR*, angl. *whew* 'xiular', i el cat. ant. *biula* 'pet', del *Llibre de Tres* (fi S. XIV), *Rom.* XII, 230ss., n.º 115, i recordem *piula* 'petard'. Aquest *viular* sí que és antic i robustíssim; ni tan sols ha estat estrany a Catalunya: car no sols el registren els nostres diccionaris de rims del S. XIV (Marc i Aversó),⁴ sinó que ja constitueix la documentació més antiga del mot: en el nostre antiquíssim poeta Guerau de Cabrera, mj. S. XII, quan retreu al joglar Cabra, en el famós *Ensenbament*: «mal saps *viular* / e pietz cantar / ...».

En efecte, en cap llengua romànica, no és mot tan

antic, arrelat i copiós com en llengua d'oc, on substantiu i verb ja estan abundantment documentats en el S. XII i són freqüentíssims. La pàtria de la lírica romànica artística degué ser, doncs, també la pàtria del mot: que, des del Migdia de França, es propagaria a totes les llengües de la família. La forma més antiga allà és *viular*: «En Perdigós *viule* descortez e dansa» l'invitava Raimbaut de Vaqueiras (Appel, *Chr.*, 98.50).

S'observa molt repetidament que allà les formes del tipus *viol-*, que, tant en el verb com en els substantius, figuren en mss. i edicions, estan desmentides pel metre, que demanaria un radical monosíl·lab *viul-* i no pas *viol-*. En el famós *Enueg* del Monge de Montaudon: «Ed enueja-m, per Saint Salvaire!, / en bona cort àvol *violaire*» (Appel, *Chr.*, 43.47): el metre demanaria *viulaire*; «e-l joglar que són e-l palais / *violon* descors e sons e lais», *Jaufré*: el vers exigeix *viylon*; «cest vers sabrà, so-m pe(n)s, *violar* Audrics», Peire d'Alvernhe; i també en el substantiu: «trompas e joc e *violas* e chantar», Raimbaut de Vaqueiras. Vegeu per a aquestes i moltes més cites, Rayn. v, 560-1, i PSW, PDPF.

De tota manera, ja en l'època trobadoresca es troba amb seguretat la variant en *o*; i corroborada de vegades pel metre: en el mateix *Jaufré*: «saur novela *violadura*», «los cantadors / e los *violadors*», G. de Salignac, «fetz *violons* e mant cembel» en la *Vida de Sant Honorat*. S'explica per la major freqüència de la terminació *-olar* i *-ola*. I especialment en el verb on la *o* àtona de *-olar* es confongué aviat amb *u* (grafia moderna *ou*), segons l'evolució de l'occità post-medieval, universal en aquesta llengua, i ja encetada a l'E. Mj., la vacil·lació entre *-ular* i *-olar* es produïa fatalment: d'on l'aparició de l'analogic *viòla* (Pres. 3 etc.), i d'aquí es propagava al substantiu *viola*. Observem dins el mateix text de *Jaufré* el contrast entre *violadura* i *viylon*; i notem que, també en els altres dos casos que he citat de *viol-*, el radical és àton.

És aquesta variant la que va trobar fàcil adaptació, essent sufix conegut, en el cast. *vibuela*, port. i it. *viola*, it. antiq. *viv(u)ola*, fr. *violo*; i àdhuc el fr. *vielle* s'explica com un intent d'adaptació a la fonètica francesa de la terminació estrangera *-iyla*, impronunciable per a un francès del Nord: de *viula* es passava a *vièle* i després *vièle* (potser confluïnt-hi una altra adaptació *viuele*). No s'ha de donar massa importància al roms. *vioarä*: es tracta d'una adaptació de l'it. *viola*, segons el model popular i preexistent *vioarä* 'viola, flor de violer', pel fet que l'it. *viola* reuneix tots dos significats. ¿Qui dubta que els *canta-storie* i rapsodes lírics d'Itàlia tingueren sempre pas lliure a través dels Balcans?

És característic que l'única llengua romànica que mantingué predominant la forma *viula* enfora d'Occitània, fos la nostra, on seguia la tradició antiquíssima del nostre Guerau de Cabrera, primera pedra de la lírica: que era, segons els seus termes, la d'«ans que peira pausada / fos e-l cloquier de Vic». I enlloc com entre nosaltres es visqué en íntim uníson amb la tradició trobadoresca. A Galícia, altra terra de gran penetració